

Nekem ugyanis ideje visszavonulnom.
Hisz így is átléptem
Vagy negyven évet. Csak el ne botoljak
Valami kiálló emlékben:
Legjobb gyerekkori barátom
És első iskolai szerelmem
Most lépnek fel először együtt egy nem próbált,
Régi-új szerepben.

Falussy Móric

A KÖSZÖNÉSRŐL

*„Szándékának semmi sodra nem látszott folyni most semerre.”
(Heimito von Doderer: A STRUDLHOF-LÉPCSŐ)*

Úgy tartják, a múzeumőr szellemibb alakváltozata előképének: a durva biztonsági őrnök – hogy rokonságuk egy tőről fakad. Kétségkívül neveltség, ezért is rendkívül vitatott téma, hogy a biztonsági őrök népes családfája a lomha észjárású, de nagy erejű titánok leszármazottja-e, E. Holyfield érvelése következetesen kitart emellett, vagy azoknak van igaza, akik szerint, és itt elsősorban Caputto említendő, s ez a biblikus értelmezések előjoga, hogy egyenesen Káintól eredeztethető. Egyfajta szintetizáló elmélet Jan Ellenbergé. A svéd múzeumőr álláspontja épp a szerepek átfedését hitelesíti, egymásba mosódását, átmenetét, finom különválását igazolja, miszerint Ádám, a kert, azaz a fizikai világ őrzője, életének bizonyosan keserűbb szakaszában, kézzelfoghatatlan értékek őrévé vált. Irrsigler ezt tovább bonyolítja annyiban, hogy a fogalmi műveletekre, a nyelvben tárgyiasult eszmékre, ún. paradicsomi állandók eredetére vonatkoztatja. Ádám tehát kénytelen-kelletlen múzeumőri feladatokat teljesített önnön személyének rejtett rekeszei mellett, még ha ebbéli tevékenységének nyilvánvalóan nem is volt tudatában. Ebben az összefüggésben, ami a kerubokat illeti, a világ hallgatólagosan megbízott biztonsági őreivel azonosíthatók. Ez a titkos kapocs a két foglalkozás között a történeti szemlélet szerint.

Nem céloz az igazságtevés, mivel ezek mítoszok.

Ami biztos, hogy a biztonsági őrök valami oknál fogva örömeiket lelik a női seggek bámulásában. Nem mintha máshol ne lenne alkalmuk stírolni. Egy hosszú folyosón, négy fal tagolta térben, utána néznek az arra elmenőnek. Komplex módon; nem csak Fülke túsarkának kopogását élvezik, az ismerős hanghatás kedvéért sem mondanának le a látványról, hosszan nyúlik a feszesen domborodó, piros miniszoknyára vetett pillantás, a kanyarig szúrja Fülikének a hátát. Fülke huszonöt éves és adminisztrátor, gyakran panaszkodik nekem, hogy ezek a parasztok, a kollégái, Béla, szemmel tartják minden lépését. Azon a folyosón, melynek felerészben fehérek – felében feketék a kőkockái.

Ha két biztonsági őr találkozik, biztos, hogy ez az egyik kimeríthetetlen beszédtemájuk, munkába lépésük első napjától a legutolsóig. Gyűlöletes alkalom, mikor múzeumőrök és biztonsági őrök reggeli eligazítás alkalmából összegyűlnek: agyalágyult nyugdíjas korúak, csorgó nyálú, házas férfiember, és a nők seggéről értekeznek. Nem mintha előfordult volna valaha is a világtörténelemben, hogy kikezdtek volna egy múzeumőrrel. Éppenséggel egy múzeumőrrel, épp a munkahelyén. Nem ismerek egyetlen ilyen történetet sem. Az Esterházy-könyvritkaságok között biztos, hogy nem akad ilyen. Legenda. Városi legenda, mondom ilyenkor. Jól nyissa ki a fülét, a világtörténelem éppenséggel nem a múzeumőrökről szól, Mészárosom. Pedig minden kiállításon, mióta kiállítás egy kiállítás, ott van a francián csakúgy, mint az angolon, legalább egy darab múzeumőr. Vitathatatlan, ez a valóság. Ott volt száz évvel ezelőtt, és sejtethető, a jövő században is, előre látható, hogy a nappalos szolgálaton túl éjjel, a Múzeumok Éjszakáján is ott lesz.

Egyetlen napomba belefér a múzeum valaha volt és leendő összes munkanapja. Mert minden nap javarészt várakozással telik. Bevárjuk a lentieket, a későket. Késés a múzeumban nem fordulhat elő. Későknek hívják a lassan érkezőket. Múzeumi kollégáimnak tekintélyes hányada öreg és asszony, akik hosszú időre berendezkedtek az alagsorban. Alattuk, a beázott raktárak alatt a Duna felfakadó vízerei. Az alagsorból, melynek plafonját behálózzák a kábelek, különféle vastagságú vezetékek, nyurga gumicsövek, gyapottal szigetelt tömlők, innen, a múzeum beléből, félhomályból, ez a gyomor öklendez bennünket a napvilágra. A kollégák utójának olajozatlanul csikorog a mosolya. A keserűség talajvizében tapicskolnak reggel óta. A megaláztatás pírját morális akadékoskodással hűtik. Azért pletykálnak munkaidő előtt, azért fecsegnek munkaidőben, azért jelentik fel egymást munkaidő után, mert kibírhatatlanul unatkoznak, egész életük lefojtott, egyetlen elmormolt, végeérhetetlen káromkodás. A közvetlen felettesek takarékoskodnak a gesztusokkal, a színekkel a hangjukban, a bennük lévő étellel is épp hogy csak megkínálnak. A legjobban annak örülnének, ha gondolattal irányíthatnának, ha süketek és némák és vakok, ha halottak volnánk, de munkaképesek. Így érzik, de csak annyit mondanak: nem igazság. Minden előző napról ugyanazt. Az igazságot negyed kilenckor először egyenlő arányban osztják szét, ki-ki a maga fejadagjával gádzáldokdik, mintha az igazság mindenkié, mindenki jussa volna. Csak aztán csereberélnek vele. Napközben megvonják ettől, más számára kiterjesztik. Háromé több, mint egyé, akkor három az egy ellen, másszor tizenhárom a hárommal szemben. Mintha a másik személye útját állná az igazságnak. Lapos pillantásaik mögött a második ártatlanságnak maszkírozott agresszió lesi áldozatát. Engem nem bánthatnak. A hallgatás falat von körém. A lassan érkezők még kávéért hörpintenek, az utolsó slukkot szívják tüdőre, közben a fátyolos, savanyú füstből az igyekvők már az emeletet rohamozzák. A lépcső torkából érdes nyelvüket nyújtogatják, csápjaikkal körbetapogatnak, a szájukra vennének. A hallgatás az én lovagváram.

Rendeződünk. Ők is várakoznak valamire, talán kevéske fényre, de várakozni jobbara tényleg fölösleges, hiszen amire várunk, máris itt van, úgymint eljön. Az első látogató, nyomában az utolsóval. De előbb, pontban délelőtt fél tízkor, Fájér Szilviát, a muzeológusnőt követjük megbűvölten, nyitáskor utána vonulunk, mi, beosztott teremőrök, udvartartásának apródjai, hogy majd délután hatkor egyetlen hullámmal söpörjön ki bennünket maga előtt. Akkor elé, záráskor meg mögé nem kerülhetünk. Az életben, ott előtte és utána van, de a múzeum pontosan fordítottja az életnek, itt előbb van az utána, később pedig az előtte.

Nem jó megszomorodni, nem jó megöregedni, Mészáros, de azért ennyi szomorúság, ennyi öregség még könnyen szétoszlik a múzeumban. A múzeumban különben is, úgy vettem észre, egész egyszerűen lassabban öregszik az ember. Múzeumban dolgozni annyit tesz, mint kortalanná válni. Éppenséggel meghatározhatatlan korúvá válni. Mindünk megáll az öregedésben, viszont mikor kilép a vasrácsos kapun az utcára, duplán visszakapja; egyszerre az egész napi öregedés, amelyet a múzeum levegője addig konzervál, érintkezve a múzeumon kívüli levegővel, elillan, és néhány perc alatt órákat öregszik az ember.

A Múzeumok Éjszakáját viszont utálok. Be vagyok osztva. Kell az ember. Ilyenkor lehetetlen helyre irányítanak, egy lépcsőfordulóba állok. A körülmények ellenére ki kell alakítanom egy olyan nézőpontot, ahonnan minden szeglet egyaránt látható, holott törvényszerű, hogy néhány dolog eleve takarásban marad. Az én feladatom pedig, hogy mindent lássak. Annak, hogy a kisgyermekes anyuka, akiről sugárzik egy gyermek önfeledt boldogsága, így csupa báj és kellem, miért nem köszön, ennek egyetlen összetevője van. Tudom, ki az, aki figyelmetlenségéből vét a szabály ellen, kicsoda, akinek az arcára van írva, hogy nem fog köszönni, és ki az, akinek az üdvözlésére minden kétséget kizáróan számíthatok. Mit nyújthatok nekik, egy mosolyt, köszönést, értő szemvillantást. Élő útjelző tábla vagyok, mutatom az utat, amely különben mellettem, a falon ki van táblázva, hogy a második emelet kiállítási terme ez és ez. Hol a táblát nézik, hol engem. De a falon körbefutó kék mintás kárpitot is sokan megsodálják. Egyedüli példány. És helyeslően bólintanak a tábla felé. Sietnek. Ha nem veszik észre – mert sietnek haza, a következő múzeumba –, mivel a tábla nem beszél, hát engem megkérdeznek. Ez az Esterházy-könyvritkaságok gyűjteménye? A táblán, mellettem, a falon, amelynek egyszerű árnyéka vagyok, mozdulatlan meghosszabbítása fejjel, karral és lábbal, ez van kiírva. Igen. Többnyire a táblát nézik. A felirat okosabb. Nem hazudik. Ezért én sem hazudhatok. Nem tévedhetek. Ez az Esterházy-könyvritkaságok gyűjteménye. Bólintok, ez. Nem lep meg semmi, férfira nézek, nő köszön. Elvonulnak előttem, egyik arc olyan, akár a másik. Mindenkit láttam már, de senkit nem ismernék fel.

A főnökökre természetesen ráismerek. Elájulok azon, hogy egy ór olvas, mondja minap Füleki úr. Az Esterházy-könyvritkaságok gyűjteményében kilóg nadrágzsebemből Seneca-kötetem sarka. Jegyezze meg, tilos olvasni egy órnek! A múzeum nem olvasásra való. Persze engem megtévesztett a környezet hatása. Egyik ok. Az egyik ok, hogy könyvek hatására kezdtem olvasni. Napközben nem olvashatok bele, de jó érzés, hogy a zsebemben van. A könyv emlékeztet. Arra az íratlan szabályra is, hogy a feladatomra koncentrálnak. Ezért fizetnek. Így munkaidőmben, tulajdonképp fél tíztől fél nyolcig, átlagban kétszázszor jó napot mondok, és csak százötvenhétszer azt, hogy viszontlátásra. Hogy miért van így? Nem magyarázza más, mint a sorsomban közreműködő véletlen. Az ismeretlen plusz-mínusz. Embertelenül sokat köszönök. Örülök, hogyha köszöntenek. Büszke vagyok rájuk. De annak is örülök, hogy nem kell mindenkinek köszönnöm. Berekednék. Belehálnék. Százötven fölött botladozik a nyelvem. *Viszvonlátás*. Hálás vagyok a bunkóknak is. Viszonzom a köszönést. Ők mennek el, ők, a vendégek. Én itthon vagyok. Néha próbálok kiprovokálni, ráköszönök. Vagy rásegítek, addig nézem, amíg rám nem köszön. Ritkán sikerül. Akkor: ritka sikerélmény. Meglepődnek, amikor viszonzom. Szeretek kellemes meglepetést okozni. Ni, ez tud köszönni, hallom. Ez a bunkó. Az ő helyükben én sem köszönnék. Kíméletből.

De mint említettem, meg tudom mondani, ki köszön. Titkos recept. Sok összetevője van. Van, amit nem ismerek fel, és soha nem is fogom megtudni – közrejátszik egy úgy-

nevezett meghatározó nem tudás. Olyan tényező, amely számomra ismeretlen, más számára meg nyilvánvaló. Az, amiről nem tudunk, de hatását kénytelenek vagyunk elszenvadni. Ezért tűnik értelmetlennek. A pillanat, a hangulata, a ruhája, rúzsa, szemöldökíve, azért lehet az aktatáskája árulkodó. A körszakálla tehet róla. Az öreg, alacsony kopaszok köszönnek. A nagydarab fiatal kopaszok nem. A középkorú dús hajúak teljesen kiszámíthatatlanok. Nagyon öreg, szálegyenes, alacsony kopaszok és nagyon öreg, görbe hátú, magas kopaszok megint nem. Ők már csak magukkal vannak elfogalva. Visszafelé számolnak, hogy meddig tart ki az erő, mennyi lépés van még hátra, hozzávetőlegesen: 17 200 vagy csak 200? A feletteseim se köszönnek. Spórolnak velem. A múzeum nehéz anyagi helyzetben van, hallom a főigazgató-helyetttest. Annyit se látnak belőlem, mint egy múzeumi kiállítótárgyból. Talán azt gondolják, süket is vagyok; hogy nem ismerek egy tucatnál több magyar szót. Nehéz, anyagi. Tulajdonképpen az én szótáramból való. Az alapszókincsem. Ezeket a szavakat – szinte kizárólagos tulajdonaimnak érzem – én használom, más alkalomból.

Tárgyakat katalogizálok velük: súly, forma, egyéb jellegzetességek alapján csoportosítom őket – a nehéz anyagitól a könnyű szellemiig – egy leendő ideális kiállítás leíró feliratai számára, mert a múzeum, sajnálatos módon, nem magyaráz meg semmit. Ennek az az oka, hogy a múzeum kiváltképp az érzékeket csiklandozza, elsősorban egyet, szinte vég nélkül egyetlenegy tart folytonos izgalomban. Nem az értelemre hat. Bizony kevés a magyarázó felirat! Szívesen látnék egy olyan kiállítást, ahol nincsenek tárgyak, de kézenfekvő magyarázatok vannak kiállítva, pusztán magyarázatok és a tárgyak helye, más semmi. Tudja, miket, Mészáros? A roppanós almapaprika ízét, a vászon hasadását, az anyatej szagát, az igazságot is... a kérdést viszont nem. A Múzeumok Éjszakáján odajön hozzám valaki, és megkérdezi: merre van a mosdó, a Perzsa kiállítás? Miért itt van, és miért nem máshol? A Perzsa kiállítás, a mosdó. Miért az alagsorban, ha ez a második? Rossz érzés. Csalódást okozok.

Máskor csak a nagyon csúnyák és a nagyon öregek mernek odajönni. Ők hétköznapi délelőtt, mikor alig lézengenek a múzeumban. A magányosak. Rögtön kiszűrnak. Valami semmiséggel, átlátszó ürüggyel közelednek. *Nincs-e melegem, mert órá hőhullámok törnek, mióta bejött ez a nagy meleg, azóta alig bír mozdulni, a vérnyomása: ennyi meg ennyi... és: ennyi meg ennyi gyógyszert szed rá, és a háziorvosa... meg egyáltalán az orvosok, télen meg a fűtésszámla... Magyarország pedig külföldre költözött... a normalitás... ha nem volna az unokája Amerikában, a volt szomszédja Ausztráliában, a normális magyarok, akik borítékokkal, csomagokkal pumpálják fel a nyugdíját... itt csak a félhülyék, az egészen hülyék és az örültek maradnak.* Leültetem a Széchenyiről elnevezett teremben. Mindegy, kihez beszél, csak hallani akarja a hangját, és nem saját magához beszélni. Pár jó szót vár tőlem. Megadom neki. Koldusnak az alamizsna. Vagy még annyit se kér. Megelégszik azzal, ha a termeket bejáró körútjaim végeztével pihentetem rajta a szemem. De legtöbbször, mire visszatérek, már nincs ott. Ezért sem mindegy, hogyan állok, sértődöttségbe zárkozva vagy kedvességben, ugrásra készen, ügyelve a gesztusok mögötti nyelvre.

Minél szebbnek vagy okosabbnak hiszi magát valaki, annál többet megengedhet. Ez persze nem igaz. Nincsenek általános szabályok. Ezt tudom, évekig gyűjtöttem anyagot, dolgoztam rajta. Nincs ilyen. A múzeumpedagógiám, a múzeumtársadalmam, „a múzeum: állam az államban” elvem, kellett idő, míg beláttam, totális kudarc. Mindenfajta absztrakció eleve kizár. Nem emel fel senki. Az alapra gyanakszom, talán az alap rossz. Kiindulópontom az volt, hogy a munkám fontos. Évekig a munkám fontosságának tudatán kérdeztem. Mi ez a fontosság? – kérdeztem, Mészáros, magamtól –, milyen

lehetőségeket rejt, miben merül ki? Úgy gondoltam, munkám alkalmat ad bizonyos osztályozási elvek kidolgozására, tehát kézenfekvő volt bizonyos osztályozási elvek kivitelezése. És megfordítva: bizonyos osztályozási gyakorlatok alkalmasak az elvek visszakövetésére. Nincsenek tökéletesen zárt rendszerek. Nyitott rendszer van. Percalapú létezés, mondom jobb híján, mert a számfogalmaink ehhez elégtelenek. Olyan rendszer, amibe egyszer bejönnek elemek, aztán eltávoznak. Kiürül és feltöltődik. És semmi lényeges nemvész el belőle. Csak annyiban zárt, hogy erre minden pillanatban nem képes. Mert mindig van, aki kimarad, akit sehova sem tudok elhelyezni. Egyetlen kategóriába sem illik. És ez felforgatja a rendszerem. Oda nem illő elem. Nincs ilyen tudomány. Éberség. Kizárólag éberség van. Szolgálati szabályzatunk első pontja. Elgondolkodtató, hogy miféle felkészültség, micsoda filozófia lapul egy szolgálati szabályzat mögött. Ószinte csodálatom Fülekinéé, aki jegyzi ezt a művet, hogy képes volt ilyen mélységes belátásokra. Képes volt rá, annak ellenére, hogy helyesírási hibáktól hemzsegő a direktíva, és hogy róla ez ideig mit gondoltam. Fülekiné egész nap bulvármagazinokon ül, és szépítkeznek. Vörös festékekkel tatarozza a megroggyant építményt, ami az arca. Épp a Blikket olvasta, amikor megemlítettem neki – tiszteletemet tolmácsolva –, hogy egyszerű munka. Számomra, mondtam, több pontja eligazítást nyújt múzeumi feladataim során csakúgy, mint azon kívül. Elhallgattam előle, mennyi időt áldoztam rá, míg megfontoltam, körülményeket, nüánsokat alaposan mérlegre téve. Azt mondta, menjek a dolgomra, és ne szórakozzam.

Csak kivételek vannak. Naponta átlagban kétszáz kivétel, hétvégén háromszáz is összejön. Nagyobb érdeklődést kiváltó eseményekről nem is beszélve. Politikus csak más politikusokkal együtt jár. És csak akkor, ha vannak körülötte, kamerák, fényképezőgépek, emberek. Kizárólag sajtótájékoztatóra jön, hogy valamely kiemelt fontosságú ügyet bejelentsen. A kőgazdag nem, az kőbunkó, egyébként sem jár múzeumba. Egy-egy idetevédő példány markolássza a nője seggét a Múzeumok Éjszakáján. Kevés dolog van, amit jobban utálok ennél a felhajtásnál, manipulálható csődületnél, akik azt hiszik, kötelező megmutatniuk magukat a sznobéria hivatalos napján. Szórakoznak. Bizonyítani akarnak. Hogy ők is múzeumba járnak, ők, akik évente egyszer eljönnek, mindannyian a múzeumba járó, kultúrafogyasztó, kiművelt emberfők sokaságához tartoznak. Van, aki kedveskedik, még egy múzeumőrrel is udvarolhat. Hiúságuk bocsánatos, nagyon emberi. Van, aki próbál lekenyerezni. Ugye megengedi, hogy behozzam a táskámat? Beteg, megnyomorított lélek, aki fél. Fél mindentől, a hatalomtól, a legkisebbtől is. A legjelentelenebb hatalomnak látszó hatalomtól. Az Állam őrétől, a törvény emberétől, akinek hatalmában áll, hogy visszautasítsa. Aki nem engedi be a kapun. Ő a hatalom szemében másodrendű állampolgár, ezért folyamatos megerősítésre van szüksége. Arra, hogy a hatalom, jelen esetben én, igazoljam a létét. Az ittlétét ne utasítsam vissza. Hogyne, hölgyem/uram. Behozhatja. Persze. Nem tilos. Mondom. A hatalom beszél ki belőlem. Itt legfeljebb a raktáros munkatársak lopnak. Nevet nem mondhatok neki, mert a hatalmat szólítja meg. A szervezeti és munkavédelmi szabályzathoz beszél. Nekem munkaköri kötelességem tudni, hogy igen vagy nem. Ezért a szabályzat válaszol. A hatalom beszél ki belőlem. És a legfurcsább, hogy nem hozza be. Inkább lekullog a ruhatárba, a legkritikább esetben hozza be, amit ilyenkor behozhatna.

Még az értelmiségiek köszönnek. Mészáros, ha ilyet lát, olyan érzése van az embernek, debil az illető. Nem a nagyon értelmiségiek, azok, akik számára nyilvánvaló, hogy ők „az értelmiségiek”, és úgy tudják, fel vannak mentve a köszönet alól, hanem inkább azok, akik szeretnék nem tudomásul venni. Nem értelmiségiek lenni. Szeretnék nem

tudni róla. Mert megalázó. Felismerhetők, jellemzőjük a fejforma. A fejformán megülő hajforma. Összetéveszthetetlen. Hajforma alóli kagylós fülforma. A cimpametszetük. Sorolhatnám még a legszembetünőbbeket. Egészen kis hibájuk van. Egy részleté. Az összhatásé. A ruhaanyag minőségéé. Korszerűtlen. A közkedvelt cipómárkák hiányának hibája. Az ingjükről hiányzik egy gomb. Jelentéktelen szakadás a táskájukon. Ez a szakadtság ordít. Hangosan, szóval csitítják, próbálják lecsendesíteni, de azután is folyton kiabál. Önálló élete van. Óriásira megnő, kiismerhetetlen és irányíthatatlan, mint egy gyerek, vagy mint egy pitbull, amely az ételt adó gazda kezébe harap. A méltóságukból falatozik. Egyáltalán, valami nincs rendben velük. Van valami rendellenes rajtuk. Pótlólagos. Amit a köszönéssel pótolnak. Megkísérlik elfedni a hiányt. A társadalmi pozíció hiánya. A társadalmi pozíció elismerésének hiánya. A társadalmi pozíció elismerésének hiánya és a fizetési kimutatás közötti összefüggés. Egyszóval: szeretethiány. Kik ők? Nem egyetemi tanárok, nem gimnáziumiak, nem is általános iskolaiak, nem segédmunkások, nem kőművesek, sem nem mérnökök, hanem valahol közötté. Látom rajtuk a szájalmat vagy a megvetést, akár dühösek, akár fancsaliak, mégis köszönnek. Szinte mást sem tehetnek. Mindig mindenkinek előre köszönnek. Idehurcolták ezt a lyukat. Ezért végeredményben hálásak. Megköszönik, hogy itt lehettek. Elbúcsúznak. Minden jót kívánnak... Mindig megsajnálom őket.

Általában huzatban állok, mert kell a levegő, vagy hőségben, mert nincs levegő. Elkopik a torkom a köszönetéstől, de ez munkaköri kötelességem. A fejbólintást, a biccentést is díjazom. A többség azonnal elfordítja a fejét. Köszönés helyet inkább a hozzá legközelebb eső tárgyhoz siklik. Mindjárt belemerül a tárgy szemlélésébe, csak hogy ne kelljen köszönnie. Némaságával tiltakozik jelenlétem ellen. Némasága felfüggeszti készültségem. Némasága csendre int, ne zavarjam meg áhítatát. Ilyenkor kinyílik az arca – mint egy virág –, ilyen, máris védtelen, és leolvasható róla a kifejezés. Aztán figyelmem tárgya észreveszi figyelmem, megfeszül és összezárul. Különös élenken néz vissza. Egyesek meglepettséget színlelnek. Néha azt hiszem, irigykednek rám.

Semmittevő vén szar, ez van a nézésükben. Hallom. Körülbelül pontos leírás, mit gondol, Mészáros? A vén szar címzettje én vagyok. Megértem, hogy zavaró a jelenlétem számukra. Szeretek néha én is egyedül lenni. Nélkülük. Fantáziám egy üres múzeum képe. Azé a múzeumé, amit az első, elhagyott isten követői hátrahagytak, a szertartás tárgyaival, a megszentelt, díszes ligettel és hitük körülkerített helyének középpontjában egy kőből épült templommal. Előttem van az odatévedő idegen elfogódottsága – az első látogatóé –, talán egy barbár katona szögletes arca, egy jámbor-bamba pástor elnyílt szája, ahogy hátrál az eső áztatta faszéndarabok szórványjaival megrakott, a megalvadt áldozati vér mocskától csíkozott oltártól. Fantáziám az üres múzeum. De nélkülük nem lenne értelme. Én sem lehetnék itt.

Felkavarja őket, hogy nem lehetnek kettesben a gyűjteménnyel. Bizalmatlanul méregetik az állam fizetett kukkolóját. A társadalomban nincs bizalom. Ilyen a társadalom. Az állam nem hagy magunkra. A múzeum alkalmazásában lenni annyit tesz, mint megzavarni, tolakodni, pofátlankodni. Állok és nézek. Azért fizetik, hogy itt álljon és nézzen? Igen, uram, azért. Azáltal, hogy naponta órákat állok, mellesleg megtanultam valamit az ülésről. Egyre érzékibb az ülésről alkotott technikám. Fájdalmas gyönyörűség leülni. Úgy ülök le, mintha lazacot ennék. Ezzel szemben a szemem romlott, a nézésem, azt hiszem, valahol megállt a fejlődésben. Nem látok rá tökéletesen a nézésemre. Bizonyos dolgok számára vak vagyok. Mások nézésében kiismerem magam, jól látom, hogy kővel dob meg, de nem kérdezhetem meg tőle: miért nézel így rám? Szabályzatunk

a mérvadó, a látogatót nem szabad megzavarni, semmilyen formában nem szabad a látogatóval önkényesen kapcsolatot teremteni. Akkor szólalhatok meg, ha megszólít. Nem kérhetem számon ezt a nézést, nem védekezhetem ellene, nem kerülhetem ki ezt a nézést. Hogyan békülhetnék veled? Mit tehetnék azért, hogy másként nézz rám? Tudom, szívesen arcul ütne, kupán vágna, pofán cserdítene, felmosatná velem a padlót, az irritáló rongynézéssel, ezzel a ronggyal, ami vagyok, beletörölne valamibe, és még onnan is lerázna, rögtön kitörölne, egy számára sokszorosan hiányos, sokszorosan rosszul létezőt, a teljes tulajdonságokkal bíró létezők sorából, de előbb, igen, előbb kétszer is meggondolná: hozzám érjen-e? Bepiszkítsa a kezét? Tiszta, éjszakai krémekkel ápolt arany karkötős kezét, finom papírokban matató, finom bőroket és finom nőket simító, bőrkormányra lazán tapadó ujjait, a rongyruhámmal, a seszínű bőrómmal, az elviselhetetlenül idegen, csökkent értékű szagommal? Hogy akkor kivel tetesse meg. És mivel senki sincs a közelében, tovább ballag, mert egyedül van. Rosszul végzem a munkám, ha feltűnök. Baj van, ha feltűnősködöm. Mit képzelek? Hívja az igazgatót. Az igazgató nem a főnököm. Ezt sokan nem tudják. Szinte senki nem tudja. Én tudom. Mert kiszervezték. Külsős biztonsági szolgálat. Elvileg a Bitók Kft.-vel szerződtem. Gyakorlatilag Füleki úr egy másik kft.-nél foglalkoztat, a fővállalkozó alvállalkozójánál. A Múzeumok Éjszakáján pedig egy harmadiknál. És így tovább, átlagban havonta máshol. Nehéz volna fejben tartani a kft.-ket, ahol már mind dolgoztam.

Mikor megkérdeztem Füleki urat, hogy nem lesz-e ebből baj, azt válaszolta, mindent lepapíroztak, és rámutatott egy vaskos iratcsomóra. (Innen a „megütközéssel vegyes elképedés”, mely végső soron a könyvekkel összefűz.) Aztán megkérdeztem azt is, hogy nem volna-e egyszerűbb egyet, a valósat bemondanom, amelyikkel szerződtem? Ekkor viszont Füleki úr nem azt felelte: nincs ilyen, hogy valós; kizáró valóságok, egymásnak olykor ellentmondó valóságok, párhuzamos valóságok vannak, melyek keresztül-kasul keverednek, és jó, ha néha metszik egymást, jó, ha néha közös halmazt alkotnak, jó, ha valahol találkoznak, mely válasz jóval egyértelműbb, számomra legalábbis megnyugtatóbb lett volna, mint hogy: köszönjem meg, hogy egyáltalán alkalmaznak. A kezembe adja a szavakat. Zsebembe csúsztatom a cetlit, hogyha munkaügyi ellenőrök jelennek meg, mit mondjak be. Így biztonságosabb. Gazdasági számítások támasztják alá, így olcsóbb. Nincs róla sajtóközlemény. Nem szerepel a hírekben. Belső információ. Akárcsak a látogatókra vonatkozó rendelkezések.

A látogatót kizárólag akkor szólítom meg, ha zavarja a múzeum rendjét, ha tilosban jár, akkor viszont kötelező kezdeményeznem: felszólítom. A tárgyakat például szigorúan tilos megérinteni. Rongálás. Mindegy, ki felügyeli őket. Akárki áll itt, Mészáros, a helyemen, akkor is fel kell szólítania, ha Homérosz állna itt, aki különben kedvencem, a költőm, akinek olyan érdekes élete volt, mint sok-sok kiállítással ezelőtt megtudtam, ha Homérosz, akkor neki kellene azt mondania, hogy tilos a fényképezés, tilos megérinteni a tárgyakat fedő üvegburát, tilos rátámaszkodni lábbal az emelvény szélére... tilos, tilos. Miért? Mert minden, amire az ember ráteszi a kezét – ez különösen érvényes a tárgyakra – bevonódik kosszal. Az emberi kéz baktériumforrás. Az ember maga kifejezetten baktériumtenyésztet, számokkal nem mérhető kórokozók, vírustörzsek – pontos számfogalom híján – milliárdjainak melegágya. Példából tucatnyi van, fogalmunk még sincs arról, mennyire veszélyes. Szóval az ember kezén lévő láthatatlan piszokkal, ezzel a nevenincs piszokkal felsérti, egyszerűen koptatja az anyag mázát. Ráfröccsen a felhámjáról. Minél több kézen megy keresztül egy tárgy – azaz minél népszerűbb –, annál valószínűbb a pusztítás bekövetkezése, minimalizálódik esélye a túlélésre. Az el-

szigetelés tehát a megőrzést szolgálja, mert a használat a rombolással egyenlő. Minél többször használom, annál használhatatlanabb. A kézbevétel vagy műszóval: kisajátítás által, nem tárgyi, emberi mocsok képződik körülötte; az ember lehúzza a tárgy gondolatát is a sárba, saját magához, a maga szintjére. Elemeire bontja a tárgyat, volt-nincs.

Mi tehát a múzeumi tárgy, amely ki van téve efféle veszélynek? A múzeumi tárgy időtlen érték; és ami értékes, azt látványként kínálják fel a szemnek. Nem érinthető. A múlt nem érinthető meg. Bizonyos részeihez a múltnak nem férünk hozzá. Le van lakatolva, be van riasztózva, el van zárva előlünk. Ilyen helyen, mint a múzeum, nem lehet tervezni, holott korábban azt hittem, ha majd a múzeumban dolgozom, a tervezések létrejötteként ideális helyszínén dolgozom. Sajnálatos, mekkora félreértés! A múzeum a történéseken kívül helyez. Mióta múzeumban dolgozom, a múltamon dolgozom, más se történik, mint hogy sokszor, sokféleképpen gondolkodom ugyanarra, és mindig más eredményre jutok. Ilyen helyen azon rágódik az ember: hol rontottam el? 1972-ben rontottam el, amikor eljöttem a gépgyárból, vagy 1974-ben, mikor megmondtam Irénkének, hogy mit gondolok a bütykeiről. Sorról sorra, tárgyszerűen végigveszem, mindent érdemesnek találok a vizsgálatra. Nem érdemes, Mészáros, mondom, nem. Nem érdemes, ha egy Irénke nevű nőből pusztán valószínűtlenül széles lábfejére, valószínűtlenül vastag bokájára és palacsintasütő-formára emlékeztető lábujjaira emlékszem. Irénkéről a bütykei, Irénkéről kizárólag a bütykei jutnak eszembe, és ez a bütyök – nevezzük Irénke formájú bütyöknek – összefoglaló neve annak, amit szerettem, meg amitől, hogy elhamarkodottan-e vagy sem, de megváltam, mert végül is megmondtam neki: irtózom tőle. A gépgyárból pedig a gépszír illatára, erőszakos, orromba furakodó illatára emlékszem, a telep udvarán sarjadó fűre, a kék égre, a kék overalloomra és a mocskos kezemre, amelyre már akkor is úgy néztem, mintha nem az enyém volna, az örökké ugyanolyan hosszúságú nappalos műszakok utáni kézszikálásra: hígító-szappanos, kefével dörzsölős tisztálkodásra, alkartól ujjbegyig. Másnap pedig megint előlről, 1957-ben a Duna-partra, a pesti partról a budai oldal felé kavicsot hajigáló fiúra, a dobás szemmel követhető ívére, és 1987-re, mikor úszómester voltam a Dagálystrandon, nem egészen két évet lehúztam, a feszített, sima víztükörre.

Ami a sarki kifőzde a szegényeknek, az a gazdagoknak a múzeum. Mániam a paradoxon, hogy néha olyan kiállítóhelyről spekulálok, ahol másolatokat állítanak ki, és minden kézbe vehető és összetörhető, és valahogy mégis helyettesíthető. Amit viszont megérintenek, azonnal veszít az értékéből. Ami mindenkié, az senkié. A múzeum a nyilvános elszigetelés eszköze. Erre találták ki. Nem más, mint egy kiállítószekrény felnagyítása, hatalmas üvegkupola, kőharang, betonbuborék, amely úgy véd, hogy minden oldalról lefed, úgy őriz, hogy lehatárol. Hiszen ami az életből ki- és szerencsés módon ide, a múzeumba kerül, az átlényegül. Az igénybevétel-től megkímélve, funkciójától megfosztva, értéknek minősül. Amit itt kiállítanak, az kétségbevonhatatlanul: érték. A múzeumlátogatás: érték-szuggesztívó. Legjelentékenyebb hatása a sugalmazás, mindenkit megszólít, mindenkinek súg valamit, mindenkinek mást súg. Egyéni szempontból: önbizalomerősítő kúra. Vallásilag: szentségimádás. Gazdasági vonatkozásban: hosszú lejáratú befektetés. Közösségileg viszont ez a főcsapás, a hozzá nem értés rácsatlakozása: a nem ismert – alig ismert – elismert konszenzusra. A konszenzus igénylése. Végeredményben kellemes akolmeleg, én így használom, de mai elnevezése: társadalmi kohézió. A tagadás is bele van építve, hogyne. A konszenzus megítélésében a kivétel erősíti a szabályt. Ez a konszenzus aláásásának konszenzusa. Helyet szorít a leplezetlen csodálat az irigységnek. Mondanom sem kell, az érték-

szentségtől önkívületbe esnek a látogatók, az elragadtatástól hason csúsznának, ha megint csak: nem volna tilos. A vendégkönyvben egymásra lícitálnak a kötelező dicséret és a hevenyészett utálkozás szemérmetlenül dadogó szavai: „álomszerű”, „meseszép”, „felejthetetlen”. Hazugság. A bejegyzésekkel nem az a baj, hogy részrehajlók, esetleg konszenzust áhító naivitást tolmácsolnak, vagy szimplán ostobaságok, a bejegyzések főként hazugak. Mesterkélten azok. Mit is várnánk, mikor a múzeum maga szemfényvesztés. A múzeumban voltaképpen minden hamis, mert minden mesterséges, mesterségesek az érzelmek, mesterségesek a fények, a légszűrő berendezés által kibocsátott, egyetlenesen adagolt hűtött levegő, a kollegiálisan dermedt hangulat, a mesterkélten választékos viselkedés. Mesterkéltek a tárgyak, a költekezés, a luxus embereinek fényűző, pökhendi, felhalmozó, kivagyfi kultúrája – a kevesek kultúrája, csupa olyasmi, amit soha nem használtak rendeltetésszerűen a hétköznapokban. Minden kor írásos kultúrája hazugság. Náluk csak a tárgyi emlékek hazugabbak. Díszek a nagy túlélők. Az orosz-lánkörmös, aranyreliefes pohárhűtő tál. A polgári giccs relikviái: berakásos szekretek, órák, díszöltözetek, tálak, tányérok, ágytakarók, kárpitok, szobrok, cserepek, csészek, vázák, nyergek, főúri viseletek és főúri lőtakarók, festmények. Didó halálát ábrázoló porceláncsészéből inni a reggeli kávét a XVIII. század táján is elég nagy perverzió, és micsoda műélvezet a festett tányér alján, az újat faragó Ámor csupasz fenekéig kanalazni a levest! Meg az eredeti herendi dísztál, amely a porcelángyár leégését ábrázolja madártávlatból. Mi más, mint saját dicsfényében, a túlélés dicséretében tobzódó örület? Mi ez a mesterien faragott szék, ha nem tárgyi magánvaló, szék, amelyen nem ül soha senki, még csak nem is tapintható.

A múzeum tehát a konszenzus szabályozó erejének indirekt megnyilvánulási formája. Az emberek nem akarnak hinni a szemüknek. Nem akarják elhinni, hogy átverés. Fegyház, ahol megkülönböztető jelzéssel, uniformisba bújtatott fegyőrök terelgetik az érdeklődő szerepében tetszelgő fegyencet a kulturálisnak nevezett javak börtönében. A múzeumlátogatók egy része gyanútlan, fogalma sincs róla, hogy ellenőrizik. Másikuk tüntet azzal, hogy nem veszi tudomásul. És vannak a problémás esetek. Láttam már hiperintelligens látogatót, aki eljátszik ezzel az érzéssel, hol lázad a kiszolgáltatottság ellen, hol hízeleg neki a törődés, hogy érezheti a rabságot, és amint kilép, újra a szabadságot is, tudja jól, addig a foglyom, amíg a múzeum területén belül tartózkodik. Én általában tartom az egészséges három métert. Hosszú ideig kísérleteztem a távolsággal, nyolcra indultam, és szép lassacskán beoptam magamnak ezt a hármat, mondhatni kicentiztem ezt a három métert, ami még egyáltalán nem feltűnő, melleleg sok konfliktust, kényelmetlen lelepleződést előztem meg azáltal, hogy csak a szemem van rajtuk.

Muszáj szerepben maradni. Én is úgy teszek, mintha játék volna, másképp volna, mintha egy múzeumőr volnék a sok múzeumőr közül, aki a kiállítási tárgyak biztonsága felett őröködik. A látszat felett őröködöm. A látszatot felügyelem, a látszatot gondozom, a látszattól gyomlálom ki a feltűnőt, a fonákot, az irreálist. Ez az, ami óvatosságra int a saját kijelentéseimmel szemben, és újragondolásra treníroz. Ez a munka elültette bennem a kételyt, de felvértezett a látszattal szemben, ilyenformán elmélyítette a gondolkodásom. Volt idő persze, hogy négyszögletes múzeumfilozófiám a totális idegösszeomlás szélére sodort. Durva vonala összelapított, tapintható éleivel a húsomba vágott. Végül megmenekültem, beláttam, hogy ez nincs így, ez az én képzeletem terméke, úgy van, hogy nincs sehol másutt. A szabályrendszert duplikáltam. Egész egyszerűen létrehoztam az eredetivel formájában megegyező másolatot, azonban korántsem méretará-

nyosat. Arányaiban torzítottam el. Hiába hiszem, hogy sokat tudok a múzeumról, vagy ha másról nem, hát a magamban lévő múzeumról, mikor nem tudok semmit – semmi biztosat, valószínűt tudok, meg szokáson alapulót, múzeumsejtelmet. A múzeumhitemmel tapogatók körbe. A múzeumhitem nyilvánva a múzeumlátványom. Ezért bizonyos dolgok iránt vak vagyok.

Nekem például tilos azokat megérinteni, akik a tilosat megérintenék. A mobilom fel van töltve. Kötelességem. Mobilon értesítem a múzeum fegyveres biztonsági szolgálatát. Az egy másik külsős cég. Aztán hívom: Füleki urat, Fülekiné Marikát, Mozsár urat, akik a múzeum biztonsági hierarchiájának háromfejű felelősei. Ebben a sorrendben, mert egy szabványszerű eljárásban is megjelenik a dolgok logikája. Ők lefoghatják. Önvédelemből. Értesítik a rendőrséget, jegyzőkönyvet vesznek fel, amelyben tanúskodom. Ilyesmi mással már megesett, de velem még soha nem fordult elő, mindenesetre készülni kell rá. Ezerszer megfordult a fejemben, hogyan tartóztatok fel egy nyugdíjas kínai turistacsoportot. De Magyarországon szerencsére úgy van – esetek igazolják –, hogy csak a magyarok lopnak. Ellenük viszont nincs mit tenni. Tőlük nagyon nem kell tartani, mert magyarok csak elvétele, ha betévednek. Többségében nők. Összegyűlnek a vasárnapi ebéd utáni tereferére. A külföldiek viszont hazajárnak a múzeumba, mondhatni a múzeum a második természetük, számukra múzeumba járni annyi, mint természetbe járni, saját természetük természetes állapotába járni, arroganciájuk, fölényük otthonos terepe, épp ezért legtöbbjük alkalmatlan látogatónak. Nincs szeme. Szemlélete. Végigvágta a gyűjteményen, mintha lóversenypálya volna, és díj várná a végén. Ugyanakkor, könnyen belátható, igazuk van, nincs olyan múzeumunk, ami érdeklődésükre joggal tarthatna számot, harmadvonalbeli magyar mesterek utánezatai, a külföldi aukciók harmadvonalbeli szerzeményeivel, felértékelt gicccsel, a francia, német művészet száz-kétszáz évvel ezelőtti harmadvonalából.

Tilalomra intő példa, múzeumpéldáim egyike a görög lány esete. Régebben történt, akkor, amikor a múzeumhoz kerültem, amikor még a múzeumhoz tartoztunk. Megvaló, nehéz egy ilyen tárgyban megnyilvánulni, érdek nélkül, tetszés szerint, rég kihagyó hangulatom messze ható, utolsó taktusaira, alig-rezgezzámaira fülelni, ellenőrzésképpen. Aztán meg, utóénekelve hangulatkottám jegyeit, ebből az ügyből következően, mely számomra, jellegénél fogva elsősorban: figyelmeztetés, időben mégis, előre következtetni, egy olyan időbe, amelyben egy ilyen súlyú szituáció szorítása már nem szorítás. E végzetes öleléséből kibontakozni, mintegy hátrébb tessékelni, kivonni magunkból, amibe amúgy bele vagyunk vonódva. Az eset tanúságának fogyasztásából, kopásának előrehaladott állapotából kikukkantani, ez, akárha fejet víz alá nyomná az erősebb, és a fej többé nem fej, kopoltyú volna, kopoltyú, amelynek a vízfelszíni levegővétel, az oxigénfelvétel szokásos volta szokatlan, lehetetlen. Mintha egyenesen arra születünk volna, hogy rövid úton megszabaduljunk cselekvéseink terhes felelősségétől. Szabadulás a józan észről.

Egyetemista volt, azt hiszem, görög szakos. Görög szakos lehetett, mert egyszerűen olyan görögös volt mindene, mint a vörös alapon fekete alakos vázaképeken. Hosszú, erős lábakon állt, oszlopokon, igen, és széles csípője volt, felsőtestének aprólékosan kidolgozott formája, mellének elágazó halma szinte elvékonyult emellett, csupán a haj sűrűje, fojtott lobogása csempészte vissza a szimmetriát. Ében, dús, fekete, vastag szálú haja a lapockáját verdeste, amikor lófarokban hátrafogta, máskor előlről keretezte a sovány, de kerekded arcocskában a bámulatosan nagy, sötét, égő szembogarat. A sze-

met, amivel kérdezni meg kérni tudott. Olyan szépen beszéltek hozzá a látogatók is, mert többségük inkább őt csodálta meg, mint a görög művészet remekeit.

Gyakran ügyeltünk együtt. Összecsengett a beosztásunk. Egymástól egy teremnyire: a festmények termétől a szobrok terméig, egymástól nagyjából harmincöt évnnyire. A diáklány, amikor nem volt a teremben látogató, elővette könyvét, lábát illedelmesen maga alá húzta, fel se nézve ült, és olvasott. Egy szép férfit ez a munka megaláz, de egy csúnyának éke, hogy ilyen társaságba keveredett. Egy öregnek meg aztán teljesen mindegy. Se nem szép, se nem csúnya, és férfinak sem igen nevezhető.

Nem jó megöregedni, mondom, Mészáros. Míg hajdan az öregség járuléka a bölcsesség volt, ma öregnek lenni a tehetetlenséggel egyenlő. A józan ész kapitulációja. A megélt kor egykor a túlélőt dicsérte. Ma, ha körülnézünk, csupa túlélőt látunk, minden lyukból egy-egy túlélő vánszorog elő, elárasztanak bennünket ezek a túlélők, senki nem kíváncsi rájuk, ha tömegesen reprodukálható a túléléstechnika, akkor ennyi nyomorékságra, fehér lobogóra, halálemlékeztetőre, túrheterlen halálközeli élményre nincs szükség, tartásuk meg maguknak, nincs annyi részvét, amennyi e képtelenül bonyolult látványra, amilyen az öregség elviselhetetlen látványa, összpontosulna. Sok az idős, kevés a fiatal: megfordult tehát a tendencia, mert megfordult a népességárány. Így minden túlélő az öregség elleni vádirat élő bizonyítéka, így minden fiatal az öregség élő cáfolata. A fiatalság közlemény arról, hogy van ellenszer. Az öregség pedig tudósítás, hogy vannak, akik elfelejtik bevenni. Az ember vétkes, mert engedte, hogy észrevétlenül megtörténjen vele az, hogy már nem fiatal. Ma az öregség az életenergiák elapadásának szégyenteljes-nyilvános színrevitele. Az öregség bevallott gyengeség. El nem titkolható rossz tulajdonság. Aki megöregedett, nem vigyázott eléggé magára. Ebből következően a nevetség forrása. Az öregség is – Mészáros is – vegytiszta impotencia. Ebből következően vegytiszta szerencsétlenség. Megvétni jövátéhetetlen. Hiába gondolok magamra úgy, mint egy hírvivőre, fiatalember, aki halaszthatatlan ügy álcája alatt lépi meg azt a távolságot, ami két természet elválaszt, ha ez a fiatalember: öreg. Ráncos külsejével legközelebb a halálához lehet. Nekem halasztható ügyeim vannak. A hátralékhoz képest elenyésző haladék. De hát ismerjük egy úgynevezett fiatalember kérlelhetetlenségét egy öreg arcának gúnyos, lekicsinylő szájbiggyesztése mögött. A küszöbíg tétováztam. Haja kettéválasztva zuhant alá, a mögötte lévő tükör meztelen tarkóját mutatta.

Visszatartó erő, hogy betartsam a vonatkozó szabályokat, munkaadóim elvárásait: ne akadékoskodjam, ne tüszögjek, ne menjek táppénzre, ne vakarózzam, ne vágjam zsebre a kezem, ne dohányozzam, ne késsem, ne aludjak, ne üljek, és főleg: ne beszéljek! A beszédre vonatkozó tilalom a tilalmak közül a legsúlyosabb következményű. Azt választottam tehát, hogy előjátszom neki. Sarkon fordulok. Mert hiába is beszélne, Mészáros. Mint aki a vitrintükörrel felel. Hangját elnyeli a szilánkosan fénylő üveglap, elnyeli, vagy félresiklik – nem érdekes egyebekben, úgysem párállik –, nem hatol át rajta, hová is hatolna, mikor azon túl csak egy újabb csillámló üvegfelület. A hallgatásról viszont egyelőre nem rendelkeztek. Ahogy a némák kifejezésében, épp jelnyelvük korlátozottsága folytán, van valami többlet, a szemek állásának, sugarának, színének és visszájának beszédessége – a fej egészének kísérő mozgása, e durva aláfestés: igenlés vagy tagadás ellenére – a szemek nyugalma, kérdésbiztonsága, feleletbiztonsága. Gondoltam, ezzel eljátszom.

Fel-alá róttam a köröket azzal a célzattal, hogy elmutogassam neki, azzal, ahogyan fel-alá sétálok, és megrajzolom a köreimet – előbb kis befejezetlen köröket, félköröcs-

két, aztán nagyobbacska oválisokat írok le –, igaz, hogy szabályoknak engedek, és korlátokba ütközöm, mint a kör külső gyűrűjén, de egyúttal korlátokat kerülök ki e gyűrű befelé táguló sugarán, mely korlátok láthatatlanok; összességében korlátozzák ugyan tevékenységem, a gondolkodásom határok közé szorítják, ahogy a körző szára kimérte, de a szabályok mögé nézve beláthatatlan terület marad szabadon a képzelet számára.

Egy múzeumlátogató nagy zajjal jár. Jelenlétének fényképkattintással, recsegéssel, ropogással ad hangszúlyt, minden egyes lépésére felnyög a múzeum, amely ilyenkor csupa fájdalom. Ezzel szemben Mozsár úr suhan, a föld fölött iramlík. Később, amennyire ki tudtam venni a szomszédból, mert egy teremőr hangja alig hallható, a lány azzal védekezett, azért olvas, mert a múzeum közművelődési intézmény. Füleki úr, Mozsár úr kivehetetlen mormogásával kórusban úgy érvelt ordítva, hogy a múzeum munkahely. Egyébként is jellemző Füleki úrra, hogy az igazságot inkább elsikoltja, a hang emelkedése nála a meggyőzés eszköze. Lelke nyílt tengerén valahol mindig háborog a víz. Fel kell zárkóznia Mozsár úr mögé, ellensúlyoznia kell a dörmögést. A lányt természetesen kirúgták. Hogy jogos volt-e, kétséges, mert itt kétféle törvény ütközött. Nem tudom, mi történt vele azóta, de a munkahelyváltás ilyen korban kis halál. Túlélhető.

Múzeumtémám tekintetében rövid lejárátú, felettébb esetleges közjátékocská volt, amely a múzeum lelkületéhez tevőlegesen nem adott hozzá – el sem vehetett. Ezalatt a múzeum tárgyainak épsége, a múzeumgondolat épsége, a múzeumépület épsége mit sem változott. A helyemen maradtam én is, tekintetemmel befogva a megkétszereződött, ideiglenesen üresen maradt távlatot. Az állandóságnál nincs nagyobb megnyugvás, nincs nagyobb kétségbeesés, nincs nagyobb kísértés. A szabályok betartásának árnyékában, évtizedes finomhangolások, módosulások nyomán, mi sem hívogatóbb, mint egy még kitartóbb állandóság, az állandóság idealitásához képest a következő, a legközelebbi állandóságmorzsa, állandóságillúzió, az állandóságnélküliség számára fenntartott újabb állandó. Hogy valónk legmélyebb bugyrához hasonljunk, menekülünk egy állandósított eszmenélküliségbe. Hasonlítani akarunk a mozdulatlanhoz.

Ezért ha megkérdezné, mióta dolgozom itt, egy napja, tíz éve, igazán nem tudom. Rendkívüli erőfeszítés egyetlen kérdéshez egyetlen választ célba juttatni; mivel az egyetlen kérdésre jutó válaszok száma több, mint egy. És mivel több a válasz, egy kérdésen túl más kérdésekre adott válaszokat is fogadok; olyanokat, amelyek – szándékom ellenére – megelőzik a kérdést. Vagy amelyekre – szándékom szerint – nem kérdeztem. Ha tehát kérdezek magamtól valamit – előfordulhat, Mészáros, előfordulhat –, nagyon is lehetséges, hogy a válasszal épp egy másik kérdésre felelek, fel nem tett kérdések feleleteivel felelek.

Őr vagyok, őrszem. A semmibe nézek. Miért hazudnék? Bármire gondolhatok, de inkább nem gondolok semmire, holott a semmi elgondolása teljesíthetetlen, lehetetlen vállalkozás; akárcsak a kérdések következménye: kérdéses, hogy egy gondolat egyáltalán végiggondolható-e. Mindenesetre terhes. Ami tőlem telt ez idő alatt, már mindent megtettem, legalább egyszer. Munkám ezért javarészt várakozással telik. Más talán azt hinné, mereven a parkettát bámulom, de ahol a parketta van, én nem látok ott semmit. Régóta nem látom. A semmit nézem, mindannyiunk semmijét nézem. A nagy közös semmit, amiben külön-külön osztozunk, amibe mindenki egyénileg tekint bele, a saját körén belül lévő semmibe. A tárgyak idejét követem, versenyt nézek a kiállítási tárgyakkal. Pillanatokra én nyerek. Én is.

Ma is, mint minden alkalommal, mielőtt hazamennék, zárás előtt még körbenézek. Székre akasztom a nyakba való múzeumőri kártyámat. Rendszerint előre elképze-

lem. Tegnap elképzelttem, és, íme, úgy van pontról pontra, én volnék az utolsó látogató. A becsomagolt időpillanatokból kibontakozva előáll a jelen. Ez hívja elő az első érzést: a megnyugvást. Biztonságot ad. Sorra látogatom, egyesével szemügyre veszem a tárgyakat, és elköszönök tőlük. Hozzájuk képest én vagyok, aki elmegy, a vendég. Nem válaszolnak. Itthon vannak.

Óhatatlan, hogy vannak elfogultságaim, ahol több időt eltöltök, ügyeletes kedvenceim, attól függően, melyik termet járom végig. A félhomályos Esterházy-teremben, a díszes lótakaró mértani közepén felszikkasztó spanyol napmotívum, amellyel szeretek pontosan szemben elhelyezkedni, hogy telibe találjon ez az egyetlen szem. Általában hozzájuk igazítom a léptemet, de a legjobb, ami történhet, hogy egy nagyon egyszerű vonás szembeötlik, eltántorít, és valami egyszeri és megismételhetetlen adódik. Így észrevétlenségükből, amiben eddig rejtőztek, hirtelen kiviláglanak teljes pompájukban a színek. A zavartalanság helyére a második, az önfeledt gyönyörűség kéredzkedik, mert mindegyikük káprázat, minden szín külön örömforrás. Egyik vitrinben a lila mangán tükröződik, másikban az achát, az alabástrom, aztán a metszett, lapra csiszolt rubinüveg. Egymásba nyíló, folyékony színkavalkád. Ennyi káprázat más szemének kibírhatatlan vagy talán érdektelen; apróság, mint az utolsó vitrinben, a reszelt márványlapokból préselt hóvirággal. Mészáros Béla Hóvirág.

Most látom így utoljára őket, mert a következő érzés a riadtságé. Felnézek, és mire visszavezethetném hozzájuk a pillantásom, már nem találok vissza. Belém hasít a jeges rémület, hogy nem voltam a helyemen. A terem bejáratánál, az üres szék mellett ott áll a látogató.

Bojtár Endre

„ALUDJ”, ÉDES ÖREGEM

Stoll Béla, 1928–2011

A textológia egyetemi segédkönyvének – ami tulajdonképpen csupán egy vékonyka, ötvenhat lapos füzet – végső tanulságaként Stoll (1987: 51.) Babitsot idézi: „Az irodalmi kritikát elsősorban a művek jelességei érdeklik; ezek a pozitívumok; mennél jobb valamely mű, annál többet lehet beszélni róla; ami rossz, arról nem is érdemes szólni. Egészen másképp van a kiadás filológiai munkájának kritikájával. Itt a jelesség maga a korrektség, a hibátlanság: sokszor szinte negatív valami; szerény munka ez, mely nem nyit teret a dicséretre, s csupán hibáiban ad fogószót a szónak. Ilyen műmunka úgy legjobb talán, mint az asszony: ha legkevesebbet lehet beszélni róla.”

A kulcsszó a *hibátlanság*. A textológus Stoll Béla hibátlan életművet hozott létre, s amennyire egy mégoly baráti kívülálló – s elsősorban munkáiból – megítélheti, hibátlan életet élt. Amikor az utolsó pár hétben teste annyi hibát vétett, hogy nemhogy dolgozni, nemhogy zongorázni vagy kedves népdalait furulyázni, de az utcára kimenni, járni sem hagyta, nemcsak a fájdalom, hanem e kényszerű tétlenség, haszontalanság miatt kérdezte-kérte többször is feleségét, Kovács Ilonkát: „Nem tudnál agyonverni?”